



КОНЦЕПЦІЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ОСВІТИ У ВЕЛИКОБРИТАНІЇ

У рамках проекту «Громадянська освіта – Україна», фінансованого Європейським Союзом у межах програми Tacis, який здійснює компанія «Кембрідж Ед'юкейшн» (Велика Британія) в партнерстві з Міністерством освіти і науки України, пропонуємо вам розглянути узагальнення **другого звіту Комісії з освіти і професійної підготовки при палаті общин Великобританії**. Ця Комісія розпочала дослідження в жовтні 2005 р. Приводом для його проведення стало бажання оцінити результати, яких вдалося досягти за чотирирічний період з моменту введення громадянської освіти (ГО) в шкільний навчальний план, тобто з 2002 р.

Звіт Кріка. У липні 1997 р. було створено Консультативну групу з питань громадянської освіти, яку очолив професор сер Бернард Крік. В остаточному звіті, опублікованому у вересні 1998 р., пропагувався тристоронній підхід до громадянської освіти, який має такі складові: **знання та**

розуміння; вміння і навички інформаційного пошуку та спілкування; активна участь і відповідальна дія.

Громадянська освіта – що це?

Державна навчальна програма з громадянської освіти налічує три ланки:

- **знання та розуміння того, як стати поінформованим громадянином** – до цієї ланки віднесено такі питання: права людини і права, передбачені законом; національні, регіональні, етнічні та релігійні відмінності у Великій Британії; основні характеристики парламентської та інших форм демократії; світ як єдина спільнота (що включає інформацію про роль таких наднаціональних організацій як Європейський Союз);

- **формування вмінь і навичок інформаційного пошуку та спілкування** – до цієї ланки віднесено навчання учнів навичок обмірковування актуальних політичних, духовних, моральних, соціальних та культурних питань, проблем і подій шляхом аналізу інформації та джерел, з яких її отримано; навичок участі в дискусіях та дебатах;

- **формування вмінь і навичок активної участі і відповідальної дії** – до цієї ланки віднесено вміння вес-

ти переговори, приймати рішення і брати відповідальну участь у шкільному житті чи діяльності громади; рефлексія з приводу здійснення активної участі.

Крім того, одним із завдань ГО є формування в учнів трьох ключових здібностей і моделей поведінки:

- **соціальна і моральна відповідальність:** навчити учнів впевненості у своїх силах, а також соціально і морально відповідальної поведінки як на уроці, так і поза школою, як у стосунках з особами чи органами з властивими повноваженнями, так і з іншими учнями;

- **участь у житті громади:** учні повинні знати про життя своєї громади і про проблеми, які в ній існують, а також долучитися до життя громади, вирішення її проблем, приносити їй користь; це передбачає навчання через участь у житті громади і через діяльність на користь громади;

- **політична грамотність:** учні повинні знати про інституції, проблеми і практику нашої демократії, а також про те, як результативно долучитися до життя країни на місцевому, регіональному та національному рівні, застосовуючи вміння і навички, цінності та знання.

Викладання. Школам надано значну свободу дій у доборі способів викладання громадянської освіти. Безпосередньо після введення ГО у шкільний навчальний план у відповідних рекомендаціях було підкреслено, що її можна викладати як окремі модулі шляхом проведення спеціальних «Днів...», коли інші предмети перенесено в розкладі, та за наскрізним принципом, тобто через інші предмети, такі як історія, географія чи навіть математика, або ж перелічені методи можна застосовувати в поєднанні. Крім того, було сказано, що викладання може набути форми організованих заходів, які створюють умови для активної участі: наприклад, робота з місцевими громадськими організаціями для досягнення певної мети. Великою мірою ці рекомендації продовжують діяти, однак зараз у звітах про перевірку викладання ГО часто підкреслено, що підхід, в якому обрано тільки один метод, має менше шансів на успіх порівняно з більш комплексною стратегією.

Під час дослідження ми часто стикалися з труднощами у визначенні громадянської освіти, що зумовлено трьома основними причинами. По-перше, сама є складним поняттям, стосовно якого виникає багато дискусій та існує багато різних поглядів на те, що є найважливішим для ефективного формування і виявлення громадянськості. По-друге, школи, коледжі та інші освітні заклади отримали більшу свободу в розробленні програм викладання громадянської освіти порівняно з усіма іншими предметами. По-третє, і це, мабуть, головне, її часто називають «більше ніж предметом», що свідчить про суттєву відмінність ГО від інших дисциплін навчального плану.

Кріс Уоллер з Асоціації викладання громадянської освіти (Association for Citizenship Teaching) висловив свою думку стосовно того, що це означає на практиці: *«На мою думку, вже сформувалося розуміння того, що громадянська освіта має якусь іншу мету. Це не просто предмет, який потрібно викладати на зразок математики, точних наук чи англійської мови. Громадянська освіта торкається всієї системи функціонування школи. Йдеться про побудову містка між учнями, школою, де вони навчаються, їхніми сім'ями і громадами, і таке завдання потребує набагато складнішої відповіді».*

Важливість громадянської освіти. Ще занадто рано більш-менш впевнено говорити про те, чи дає громадянська освіта ті численні результати, які були заплановані на початку її впровадження. Однією з галузей, де вже спостерігаються позитивні зрушення, є поведінка та відвідування. Освітяни також повідомили нас про свою впевненість у тому, що якісне викладання ГО здатне позитивно вплинути на загальний рівень навчальних досягнень. Однак зрозуміло, що мине ще якийсь час, доки буде накопичено достатню кількість точних, з наукової точки зору, і справді переконливих свідчень про результати впровадження громадянської освіти в державний навчальний план. А поки що Національний фонд досліджень в освітній галузі здійснює моніторинг довгострокових результатів запровадження ГО. Мета цього дослідження, яке було розпочате 2001 р. і триватиме до 2009р., полягає в тому, щоб «оцінити короткостроковий і довгостроковий вплив громадянської освіти на знання, вміння і ставлення молоді». Дослідження охопить 18 000 молодих осіб віком від 11 до 18 років, і передбачає опитування їхніх вчителів.

ВИСНОВКИ І РЕКОМЕНДАЦІЇ

Громадянська освіта – що це? Громадянська освіта – це більше, ніж просто знання. Це вміння і навички, які можна сформувати і застосовувати тільки через активну участь. Програми навчання з громадянської освіти, якщо вони ефективно реалізуються, забезпечують повномасштабну дію в рамках всієї школи, зокрема залучення до громадського життя на місцевому, національному та міжнародному рівнях, а також створюють умови для дослідження нових форм управління школою чи коледжем, які передбачають участь ширшого кола зацікавлених сторін.

Огляд навчальної програми: історія та розмаїття у Великій Британії.

15 травня 2006 р. Державний Міністр Великої Британії з питань освіти і позитивного навчання оголосив

про перегляд державної навчальної програми з ГО з погляду висвітлення в ній питань розмаїття, а також звернув увагу на завдання віднайти спосіб введення до цієї програми тем із сучасної соціальної і культурної історії Великої Британії. Звіт експертної групи було опубліковано 25 січня 2007 р. У ньому наведено низку рекомендацій стосовно викладання тем з розмаїття в рамках усієї навчальної програми. Що стосується пропозиції ввести до неї більше тем із сучасної культурної та соціальної історії Великої Британії, то у звіті містився висновок про те, що слід розробити четверту «ланку» під назвою «Ідентичність і розмаїття. Як ми живемо разом у Великій Британії».

У цій ланці буде поєднано такі три концептуальні складові:

- критичне мислення стосовно питань етнічної, релігійної та расової належності;
- чіткий зв'язок з політичними питаннями і цінностями;
- застосування сучасної історії для висвітлення питань, пов'язаних із громадянською освітою.

Уряд повідомив про ухвалу цих рекомендацій. Ініціатива такого масштабу має торкатися того, що визначного є у спадщині і сучасному досвіді Британії, а також цінностей, які існують у нашому суспільстві сьогодні. Але водночас необхідно підкреслити, як такі цінності пов'язані із загальними правами людини, та визнати, що критичні й суперечливі погляди, а також можливість існування альтернативних і різних граней ідентичності є центральною складовою явища під назвою «сучасна британська ідентичність».

Наша рекомендація полягає в тому, щоб Національний коледж підготовки шкільних керівників (National College of School Leadership) вживав активніших заходів із впровадження проблематики ГО у свої навчальні програми. Питання приналежності та ідентичності є непростим для вирішення, його болісно сприймають як учні, так і вчителі; тому вчителям потрібна відповідна підготовка в цій галузі. Ми також рекомендуємо частіше проводити позашкільні заходи, а також окремі події, як, наприклад, День пам'яті голокосту чи цьогорічне святкування 200-річчя скасування работоргівлі.

ВИКОНАННЯ

Якість громадянської освіти і масштаб охоплення. Наразі обов'язкове завдання – забезпечити усталене викладання високої якості як норму і прискорити досягнення результатів. Для досягнення цієї мети потрібні як зусилля освітян-практиків, так і значна підтримка



з боку уряду. Існує ризик того, що в окремих нечисленних випадках школи можуть обрати пасивний підхід до викладання ГО, вважаючи, що немає потреби вживати якихось заходів, адже «вони це вже вчать». У цьому відношенні слід підкреслити важливість систематичного, чітко означеного, комплексного підходу до викладання громадянської освіти.

СПОСОБИ ВИКЛАДАННЯ

Наскрізне та модульне викладання. Більшість спостерігачів, залучених до роботи Комісії, погоджуються з тим, що одного тільки міжпредметного підходу до викладання ГО, швидше за все, недостатньо. Ми розуміємо, що перед школами постає проблема віднаходження часу для ГО у навчальному плані. Ми ще не підготували конкретніших рекомендацій стосовно вибору певних моделей викладання, але школам уже можуть бути надіслані чіткі інструкції щодо того, що найкраще працює на практичному рівні й чому.

Участь та загальношкільне викладання ГО. Стосовно таких аспектів ГО як активне залучення та впровадження загальношкільного підходу, слід зазначити, що існує значна потреба в поширенні прикладів взірцевої практики і розгляді практичних ситуацій; при цьому слід використовувати досвід тих шкіл, які знайшли у своїй програмі роботи місце для «активної» громадянської освіти,

4 **О**світньо-інформаційне бюро *шкільний світ*

а також тих шкіл, які надали учням слово в інституційному управлінні.

Шкільні ради та активна громадянська освіта. Ми рекомендуємо уряду зробити шкільні ради обов'язковими. Однак при цьому урядові слід уникати спокуси встановлення чіткої форми, за якою треба створювати такі шкільні ради, оскільки це дасть мало користі й може навіть призвести до протилежного ефекту. Існують можливості поширення інформації про школи, де створено ефективні інноваційні шкільні ради. Важливо включити діяльність шкільних рад у широку програму громадянської освіти, а також забезпечити участь усієї шкільної спільноти, а не лише певної елітної групи. Уряду слід дослідити питання про те, як надати учням найкращу підтримку у формуванні в них умінь для повноцінної участі.

Роль місцевих органів влади. Необхідно, щоб Департамент освіти і професійної підготовки надав місцевим органам влади подальші інструкції стосовно ГО.

Неперервність на всіх етапах – стратегія пожиттєвої громадянської освіти? Чого сьогодні дійсно немає на національному рівні, так це стратегії ГО, яка б справді тривала впродовж усього життя та об'єднувала початкову, середню, вищу освіту й освіту та підготовку дорослих. Зараз на всіх цих етапах здійснюється результативна діяльність, але в ній складно побачити послідовну програму з єдиними метою і завданнями, особливо це стосується подальших етапів – вищої освіти і навчання дорослих.

ПІДГОТОВКА ВЧИТЕЛІВ І ЛІДЕРІВ

Підготовка вчителів для середньої школи і неперервний професійний розвиток. Існує нагальна потреба в значному збільшенні кількості місць у закладах вищої педагогічної освіти для підготовки вчителів, які хочуть спеціалізуватися на громадянській освіті. Необхідно провести інформаційну кампанію за те, щоб кожна середня школа мала належним чином підготовленого вчителя ГО. Ми схвалюємо поширення програми неперервного професійного розвитку для підготовки сертифікованих викладачів, але ми стурбовані тим, що рівень знань і вмінь, які можна отримати протягом п'ятиденного тренінгу, не можна порівнювати з річним курсом у вищому навчальному закладі. Хоча програма неперервного професійного розвитку відіграє важливу роль, її не слід перетворювати на основний засіб підготовки викладачів ГО.

Керівництво. Ми хотіли б отримати звіт Національного коледжу підготовки шкільних керівників про те, яку діяльність він наразі здійснює для забезпечення достатньої

поінформованості адміністрації школи про загальношкільні наслідки викладання громадянської освіти.

Викладання «спірних» питань. Зараз ми маємо дуже мало конкретних свідчень про послідовність та масштаби викладання певних тем – як, наприклад, гомосексуалізм чи аборти, які дехто вважає проблематичними або спірними. Необхідно в позитивний спосіб заохочувати школи до введення дискусій з таких тем в уроки та позаурочні заходи з ГО на знак визнання і прийняття факту розмаїття та існування відмінностей між людьми та надавати школам в цьому відповідну підтримку.

РОЛЬ УРЯДУ

Навчальна програма «одним дотиком». Встановлення рівноваги між необхідністю прискорити досягнення результатів і необхідністю уникати точних інструкцій, які можуть створити ризик придушення інновацій та невідповідності місцевим умовам, є дуже складним завданням. Ми відводимо набагато важливішу роль обміну взірцевою практикою і досягненнями інших шкіл на практичному рівні; наприклад, розгляд практичних ситуацій всією школою, коли пояснюється підхід, який обрали інші навчальні заклади, а також причини, які стали визначальними для такого вибору.

Послідовність політики і міжвідомча співпраця. У громадянській освіті зацікавлені декілька урядових Департаментів. Однак не завжди можна побачити, що вони справді поєднують свої зусилля. Ми рекомендуємо уряду здійснити огляд, щоб визначити спільні елементи в нинішній політиці департаментів.

Пріоритетність, лідерство і зрозумілість політики з боку уряду. Ми занепокоєні тим, що на етапі, коли залишається ще багато складної роботи з розвитку викладання ГО, спостерігається зниження інтересу. Мета, завдання й методи громадянської освіти певною мірою залишаються складними для розуміння. У цьому відношенні постає потреба в цілеспрямованих громадських дебатах щодо того, яку мету ставить перед собою ГО і чому вона вважається важливою. На нашу думку, потрібно, щоб громадськість бачила особисту участь міністрів у розгляді цих питань.

Статус провідної навчальної дисципліни. Як і створення умов для розвитку ГО, надання школам можливості спеціалізуватися на ній може стати гучним повідомленням про те, що громадянській освіті надано великого значення, а також про те, що вона є «серйозним предметом», а не просто додатком до вже й без того переважаного навчального плану.